

старанно виконувати прописані обов'язки [1], серед яких, зокрема, відзначимо потребу агітувати „за добрими книжками й часописами”.

„Апостольство преси” визначало для читачів „добрих” видань низку пресових апостольських справ, серед яких були, зокрема, невідкладне надсилання передплати (від недобросовісного передплатника страждали майже всі газети й журнали, що не „підготовувалися” для зрозумілих цілей видавцями), приєднання нових читачів, і головно у роздріб купувати лише католицький часопис („А як не буде, то не купуй ніякого”), а ще – постійно молитися за добру пресу („Ісусе, Спасителю світа, допоможи, щоб у нас поширилась добра преса”) [9, с. 8].

Підсумовуючи, відзначимо, що обговорення проблем функціонування „доброї” та „злої” преси, специфіки її співіснування в єдиному інформаційному просторі, змістового наповнення, якості публікованих матеріалів відбувалося здебільшого в колі служителів католицької Церкви, редакторів і журналістів католицьких періодичних видань. Започатковане „Апостольство преси” позитивно впливало на читацьке середовище, що позначалося, зокрема, ростом накладів „доброї” преси. Основні завдання для „добрих” пресодруків, що були значущо сконцентровані у вислові О. Назарука, – „вникати в усе життя, порядкувати його, очищувати й надавати йому форми”, стали предметом публіцистичного розгляду значної кількості інших галицьких видань, спричинивши потужний полілог про роль і значення журналістики загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апостольство преси: ЦДІАУ. – Ф. 684 (Протоігуменат монастирів ЧСВВ у м. Львові), оп. 2, спр. 142. – Арк. 15.
2. Вплив і значіння преси: рукопис статті: ЦДІАУ. – Ф. 684 (Протоігуменат монастирів ЧСВВ у м. Львові), оп. 2, спр. 142. – Арк. 10.
3. Гладилевич І. Наші пресові завдання: Реферат на З'їзді У.Х.О. 1.XI. 1927 / Ів. Гладилевич // Правда. – Львів, 1928. – С. 17–39. – (Перша серія ; Ч. 6: Модерна преса).
4. Мельник В. Сучасна преса / Василь Мельник // // Правда. – Львів, 1928. – С. 1–16. – (Перша серія ; Ч. 6: Модерна преса).
5. Наші пресові завдання [рукопис]: ЦДІАУ. – Ф. 406 (Редакція газети „Нова Зоря”), оп. 1, спр. 262. – Арк. 75–79.
6. Потятиник Б. Шлях формування якісних медій в Україні: елітарний чи егалітарний / Борис Потятиник // Медіакритика. – Львів, 2008 – № 11.
7. Проект журналу „Життя і Слово” (давніше „Поступ”) на рік 1930, підготовлений редакцією „Поступу” на засіданню дня 15.11.1929: ЦДІАУ. – Ф. 406 (Редакція газети „Нова Зоря”), оп. 1, спр. 2. – 4 арк.
8. Протокол засідання редакційної колегії газет „Нова Зоря” і „Правда” (Львів, 20.04.1934): ЦДІАУ. – Ф. 406 (Редакція газети „Нова Зоря”), оп. 1, спр. 5. – Арк. 20зв.
9. Решетило С. Проповідь за добру й злу пресу (Призначена на „місяць доброї преси” / С. Решетило. – Львів, 1932. – 12 с.
10. Свобода думки // Діло. – 1930. – Ч. 266.
11. Сніцарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс / Лідія Сніцарчук. – Львів, 2009. – С. 153.
12. Список назв українських газет і журналів, видаваних у Польщі, з указанням політичних партій і організацій, чийми органами вони були станом на 1 березня 1939 р.: ЦДІАУ. – Ф. 205 (Прокуратура апеляційного суду, м. Львів), оп. 1, спр. 1546. – 10 арк.
13. Часопис – се твір нової доби: рукопис статті: ЦДІАУ. – Ф. 684 (Протоігуменат монастирів ЧСВВ у м. Львові), оп. 2, спр. 142. – Арк. 8:

Л. О. Сологуб

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка
(м. Полтава)

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ЯК ФЕНОМЕНАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Проблема формування професійної комунікативної компетенції студентів наразі є надзвичайно актуальною й вимагає детального вивчення та широкого впровадження в практику. Професійна компетенція – це певні знання, досвід особистості в межах професійної діяльності. Вона формується під час навчання, а також у процесі неперервної самоосвіти, на

практиці відбувається постійний пошук нових знань, методів і прийомів навчання, апробація новітніх технологій, розвиток творчого потенціалу. Поняття професійної компетенції багатоаспектне, але якщо йдеться про професійну компетенцію в лінгводидактиці, то потрібно виходити з комунікативної компетенції, оскільки на сучасному етапі навчання мови основною метою є підготовка саме мовця, мовленнєвої особистості, комуніканта.

Комунікативна компетенція – лінгвістично, психологічно й методично організована система. У ній досягнута єдність «мови – мовлення» як засобу (мова) та способу її реалізації (мовлення). Комунікативна компетенція індивідуальна й динамічна, вона належить до інтелектуальних здібностей індивіда. Сферою вияву цих здібностей є діяльнісний процес, необхідним чинником якого виступає мовленнєвий компонент [1, с. 43].

Термін «комунікативна компетенція» ввів М.М. Вятютнев. У зміст комунікативної компетенції входять взаємопов'язані, збалансовані розділи: а) сфери комунікативної діяльності, теми та їхня інтелектуальна значущість для учнів; б) ситуації й сценарії комунікативних подій; в) соціальна та комунікативна ролі співбесідників у ситуаціях, програмах поведінки кожної ролі відповідно до комунікативних подій; г) мовленнєві дії;

г) типи контекстів (дискурсів) і правила їх побудови; д) списки номінативних значень; е) списки мовних мінімумів [2, с. 84]. Сучасна антропоцентрична лінгвістика розглядає комунікативну компетенцію як феноменальну категорію, яка відображає нормативне знання семантики мовних одиниць різних рівнів, оволодіває механізмами побудови будь-якого дискурсу, співвіднівши його з культурно-мовною ситуацією, яка включає параметри адресата, місця, часу й умов спілкування; здійснює свідоме й автоматичне перенесення мовних засобів із одного виду мовленнєвої діяльності в інший, із однієї ситуації в іншу [1, с. 48].

Оволодіння професійною комунікативною компетенцією майбутніми вчителями-словесниками відбувається шляхом розвитку професійно-комунікативних умінь, які поділяються на: 1) комунікативні вміння; 2) професійні комунікативні вміння [8, с. 40]. Формуванню саме професійних комунікативних умінь і надаємо перевагу.

Ми виходили з того, що кожна вправа, кожне завдання має бути комунікативно орієнтованим. Перед викладачем стоїть мета – сформувати навички продукування студентами тексту, зокрема навчального тексту, та закласти основи для створення в мовному потенціалі дидактичного дискурсу – специфічної для професії вчителя картини світу. За допомогою комунікативно спрямованих вправ потрібно розвивати у майбутніх філологів (із метою формування їхньої професійної комунікативної компетенції) «уміння та навички трьох основних типів (відповідно до функції, яку вони виконують у мовленні): навички оформлення мовленнєвих висловлювань, навички використання мовних засобів, навички синтезування» [3, с. 194].

Розвиткові професійної комунікативної компетенції сприяють вправи, які навчають способів поєднання окремих висловлювань у зв'язний текст. Наприклад: визначення логічної послідовності у тексті; введення інформації у текст; визначення порядку слів та речень; визначення композиційних частин тощо. Найважливішим моментом під час побудови системи вправ є врахування професійної орієнтації студентів, що й відображає специфіку роботи вчителів-філологів: аналіз текстів вправ та завдань шкільних підручників із мови; формування вмінь побудови правил; моделювання навчальних ситуацій тощо.

Варто зауважити, що у сучасних умовах розвиток комунікативної компетентності молоді, формування комунікативних умінь і навичок має починатися з вивчення лінгвістичної теорії (особливості функціонування мовних одиниць, характеристика текстів, його частин, особливості комунікативної ситуації), через спостереження й аналіз над функціонуванням мовних категорій у конкретних текстах до створення власних висловлювань із урахуванням усіх особливостей комунікативної ситуації [9, с. 15].

Відпрацювання особливостей формування професійних комунікативних компетенцій пропонуємо здійснювати при вивченні мовознавчих і методичних тем на основі системи вправ, укладеній на прикладах художніх та наукових текстів, присвячених славетному землякові І.П. Котляревському. Так, наприклад, для засвоєння орфографічних, пунктуаційних правил із курсу «Практикум з української мови» для першокурсників проводимо творчий диктант за поданим початком, беручи за основу текст Олесе Гончара «Безсмертний полтавець». Цей уривок можна використати і для аудіювання різних видів (глобального, критичного), схарактеризувати особливості кожного з них. При

цьому не лише формуємо комунікативні вміння й навички, а й здійснюємо випереджальне навчання, адже з курсом методики навчання української мови майбутні філологи познайомляться на старших курсах. Сприймання якнайтісніше пов'язане з механізмом слухової пам'яті, а дія цього процесу спонукає до дії механізм антиципації, що відіграє важливу роль, бо дозволяє рецепієнтові за початком слова, речення, заголовком, темою висловлювання спрогнозувати, передбачити його кінець, загальну структуру повідомлення. М. Пентиліук стверджує, що «це може бути антиципація структурного боку мовлення і його змістового боку. Мовна особистість повинна передбачити зміст, структуру тексту за певними елементами, що притаманні текстам відповідних типів» [6, с. 287]. Зважаючи на це, можемо поставити таке завдання: «Послухайте заголовок тексту і скажіть, про кого і що саме, на вашу думку, йдеться в тексті «Безсмертний полтавець»?»

Оскільки в сучасній мовній освіті ми зорієнтовані на компетентістний підхід, то, на наш погляд, найкраще використовувати такий вид вправ, як комплексний аналіз тексту. Це вид мовленнєвих вправ, в основі яких лежить комунікативний принцип, що включає в себе визначення функційних можливостей лінгвістичних одиниць в аналізованому первинному тексті, їхню реалізацію у продукованому тексті, а також взаємодію автора з адресатом. Комплексний аналіз тексту розглядає реалії мови й мовлення в їхній єдності, дозволяє сформулювати комунікативну компетенцію, бо навчання такому аналізу забезпечує концентрацію комунікативних умінь, їхню реалізацію. Важливо, що при комплексному аналізі тексту інтегруються базові теоретичні знання з мови, літератури, історії, культури та іншими науками з практичним втіленням. При цьому відбувається переосмислення місця а ролі мовної теорії в процесі навчання, її систематизація, що і приводить до оволодіння комунікативними вміннями. Такий аналіз показує в тексті не тільки мовні зв'язки, мовні явища й закономірності, але й визначає можливість наділяти текст (разом із його автором) особистісно значимим змістом та оцінкою. Як зразок тексту для комплексного аналізу, використовуємо уривок із повісті «Грозвий ранок» І. Пільгука [7, с. 20].

На лабораторних заняттях зі стилістики викладач може запропонувати студентам вправи на переклад. Варто зауважити, що у цьому процесі особливу роль відіграє оперативна пам'ять, оскільки мовний переклад пов'язаний із специфічними мисленнєвими процесами переключення з однієї мовної бази на базу іншої мови. Якщо в слуханні та читанні характер обробки елементів образності має перцептивний характер, а в говорінні та в письмі – продуктивний, то переклад розглядається як рецептивно-продуктивна діяльність. Такі вправи змушують молодь заглибитися в потаємну семантику слова на рівні його конотацій, розвивають «чуття мови», спрямовують студентів до самовдосконалення та внутрішнього прагнення краси. Зокрема, на одному із занять зі стилістики доцільно запропонувати студентам перекласти уривок із повісті «Близнець» Т. Шевченка [8, с. 14], оскільки при повному перекладі художнього тексту забезпечується активізація мовних засобів стилю, збагачується словниковий запас (поглиблена робота над синонімікою, зіставленням близьких за змістом структур, типовими способами побудови тексту рідною мовою).

У системі підготовки студента-філолога на заняттях із методики навчання рідної мови потрібно звернути увагу на те, що на уроках учитель-словесник через навчальний текст найчастіше послуговується таким підтипом описового мовлення як пояснення, яке має на меті уточнити, доповнити інформацію, проілюструвати, наприклад, лінгвістичне визначення додатковим матеріалом, більш доступним для учнів. Як один із різновидів аргументативного мовлення, пояснення стало розглядатися у вітчизняній лінгвістиці порівняно недавно – наприкінці 80-х років ХХ ст. Мета пояснення як типу мовлення полягає у тому, щоб розкрити зміст поняття, причини його існування, появи, установити причинно-наслідкові зв'язки. Акцентування на функціональний підтип мовлення «пояснення» у процесі налагодження системи роботи з формування професійної комунікативної компетенції студентів філологічних факультетів зумовлено тим, що рівень умінь словесника будувати навчальний текст при поясненні матеріалу учням визначає кваліфікацію вчителя, оскільки саме такий виклад інформації відіграє важливу роль у освітньому просторі, науковій, педагогічній діяльності, у будь-якому інтелектуальному спілкуванні.

Організація роботи з розвитку умінь студентів-філологів створювати навчальний текст насамперед спирається на реалізацію принципу системності. Зазвичай майбутні словесники мають змогу постати в «образі вчителя» на заняттях із методики навчання української

мови та під час педагогічних практик. Тому, на нашу думку, доцільно використовувати систему вправ на основі творів про І.П. Котляревського і на заняттях із методики навчання української мови у загальноосвітніх навчальних закладах. Зокрема, під час опрацювання теми «Вивчення нового матеріалу на уроках рідної мови» студентам можна запропонувати такі види завдань: поясніть учням 10 класу основні характеристики типів мовлення (розповіді, роздуму, опису), спираючись на цитати з художнього тексту І. Пільгук «Грозивий ранок»; напишіть конспект уроку вивчення нового матеріалу, використовуючи твори про І.П. Котляревського (Т. Шевченко «На вічну пам'ять Котляревському», І. Франко «Котляревський», М. Вороний «На свято відкриття пам'ятника Івану Котляревському» та ін.) на одну із запропонованих тем; розкрийте сутність, роль, значення і види міжпредметних зв'язків на уроках української мови за статтею Н. Лебідь «Енеїда» І.П. Котляревського на уроках української мови (у контексті культурологічної змістової лінії в 9 класі) « [4, с. 38-41]; розробіть тематику дослідницьких проектів для учнів 10 класу за матеріалами наукових розвідок Л. Українець «Засоби милозвучності в поемі І.П. Котляревського «Енеїда» [11, с. 111-116]; Т. Ніколашиної «Ядерні компоненти функціонально-семантичної категорії порівняння в поемі «Енеїда» Котляревського» [6, с. 229-238]; підготуйте текст лекції-візуалізації для учнів 10 класу гуманітарного профілю «Роль фразеологічних зворотів в поемі І.П. Котляревського «Енеїда», покликаючись на наукове дослідження Сологуб Л., Корневої Л. «Фразеологізми «Енеїди» в перекладах різних авторів» [10, с. 87-89]; укладіть план проведення дискусії «Мовлення героїв в епіосі І.П. Котляревського «Наталка Полтавка».

Отже, створюючи базову систему вправ для роботи над формуванням професійної комунікативної компетенції студентів-філологів потрібно враховувати, що постійна увага викладача фахових дисциплін до такого типу вправлянь сприяє виробленню значущих комунікативних умінь майбутніх учителів-словесників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бастрикова Е.М. Коммуникативная компетенция как лингво-дидактический феномен / Е.М. Бастрикова // Русская сопоставительная филология: Лингвокультурологический аспект / Казань: Казан. гос. ун-т, 2004. – 348 с.
2. Вятютнев М.Н. Традиции и новации в современной методике преподавания русского языка / М.Н. Вятютнев // Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы: Докл. на VI конф. МАПРЯЛ. – М.: Рус. яз., 1986. – С. 78-90.
3. Ласкарева Е.Р. Обучение устному профессиональному общению / Е.Р. Ласкарева // Основы научной речи. – М.: Академия, 2003. – 272 с.
4. Лебідь Н. «Енеїда» І.П. Котляревського на уроках української мови (у контексті культурологічної змістової лінії в 9 класі) / Н. Лебідь // Іван Котляревський та українська культура XIX-XX століть: Збірник наукових статей. – Полтава: ПДПУ, 2005. – С. 38-41.
5. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / колектив авторів за ред. М.І. Пентлюк. – К.: Ленвіт, 2009. – 400 с.
6. Ніколашина Тетяна. Ядерні компоненти функціонально-семантичної категорії порівняння в поемі «Енеїда» І.П. Котляревського / Тетяна Ніколашина // Іван Котляревський та українська культура XIX-XX століть: Збірник наукових статей. – Полтава: ПНПУ, 2011. – С. 229-238.
7. Пільгук І. Грозивий ранок. Повесть / І. Пільгук. – К., 1968. – 238 с.
8. Симоненко Тетяна. Базова система вправ у роботі над розвитком професійно-комунікативних умінь студентів-філологів / Тетяна Симоненко // Українська мова і література в школі. – 2005. – № 5. – С. 40-43.
9. Симоненко Т. Професійна комунікативна компетенція вчителя-словесника: сутність, структура, критерії поняття / Тетяна Симоненко // Рідна школа. – 2004. – № 9. – С. 12-16.
10. Сологуб Л., Корнева Л. Фразеологізми «Енеїди» в перекладах різних авторів / Л. Сологуб, Л. Корнева // Іван Котляревський та українська культура XIX-XX століть: Збірник наукових статей. – Полтава: ПДПУ, 2005. – С. 87-89.
11. Українець Л. Засоби милозвучності в поемі І.П. Котляревського «Енеїда» / Л. Українець // Іван Котляревський та українська культура XIX-XX століть: Збірник наукових статей. – Полтава: ПДПУ, 2005. – С. 111-116.
12. Шевченко Т.Г. Повести / Т. Шевченко. – К.: Дніпро, 1985. – 300 с.